

De effectiviteit van Triple P themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken'

Eline Jacobs

Universiteit Utrecht

Nederlands
Jeugd
instituut

De effectiviteit van Triple P themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken'

Een themabijeenkomst gericht op het verminderen van ouder-adolescent conflicten, een afname in disfunctionele opvoedstijlen en het vergroten van het zelfvertrouwen bij ouders van adolescenten.

Masterthesis Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken

Auteur: Eline Jacobs

Universiteit Utrecht

Thesisdocent: Dr. Chris Baerveldt

Datum: 24 juni 2013

Samenvatting

De themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken', een module van het opvoedprogramma Triple P, is onderzocht op effectiviteit. Hiervoor hebben vijf themabijeenkomsten plaatsgevonden in verschillende regio's in Nederland. De participanten waren ouders die moeilijkheden ervaren met het tegendraadse gedrag van hun kinderen (11-17 jaar). Een groep van 80 ouders zijn op basis van loting ingedeeld bij de themabijeenkomst of bij een (wachttijst)controle groep. Voorafgaand aan de themabijeenkomst en vier weken na de themabijeenkomst vond een meting plaats via een digitale vragenlijst. Er was geen aantoonbaar effect van de themabijeenkomst op disfunctionele opvoedingstijlen en geen aantoonbaar effect van de themabijeenkomst op de conflicten tussen ouders en adolescenten. Echter bij een groep ouders die ernstigere conflicten met hun adolescent hadden (binnen een klinische grenswaarde) was er een kleine significante afname in ouder-adolescent conflicten. Tenslotte was er een klein positief effect op het zelfvertrouwen van de ouder. Het zelfvertrouwen van de ouders in de experimentele groep was, zowel voor zelfvertrouwen in verschillende situaties als zelfvertrouwen in de omgang met het gedrag van de adolescent, significant vooruitgegaan ten opzichte van de ouders in de controle groep.

Abstract

The discussion group 'Getting teenagers to cooperate', a module of the Triple P parenting program, is evaluated on efficacy. Therefore five discussion groups have taken place in different regions in the Netherlands. The participants were parents who are experiencing difficulties with their adolescents' (11-17 years) oppositional behaviour. A group of 80 parents were randomly allocated to an experimental group and a (waitlist)control group. Prior to the discussion group and four weeks after the discussion group a measurement took place via a digital questionnaire. There was no significant effect demonstrated of the discussion group on parent-adolescent conflicts and there was no significant effect demonstrated of the discussion group on dysfunctional parenting styles. However, a group of parents with more severe conflicts with their adolescents (within a clinical range) revealed a small significant decrease in parent-adolescent conflicts. Finally, there was a small positive effect on the self-efficacy of the parents. The self-efficacy of parents in the experimental group was significantly improved for both the self-efficacy in successful dealing with the adolescent in different situations as well as successful dealing with their adolescent' behaviour.

1. INLEIDING

Veel ouders ervaren moeilijkheden met het gedrag van hun adolescenten. Ongeveer 18% van de Nederlandse jongeren in de leeftijd 11-16 jaar vertoont vormen van externaliserend probleemgedrag. Het gaat hierbij om gedragingen variërend van liegen en stelen tot agressief gedrag. Voor ongeveer 7% van deze groep jongeren geldt dat ze nog in een 'niet-klinisch' grensgebied vallen, bij de overige jongeren gaat het om ernstiger probleemgedrag (Ter Bogt, Van Dorsselaer, & Vollebergh, 2003; Van Dorsselaer, Zeijl, Van Den Eeckhout, Ter Bogt, & Volleberg, 2007). Tijdens de adolescentiefase nemen de conflicten tussen ouders en adolescenten toe. Ouders ervaren moeilijkheden met het 'tegendraads' gedrag van hun adolescent (Galambos & Almeida, 1992, Allison & Schultz, 2004; De Goede et al., 2009). Om te zorgen dat het gedrag van de adolescent niet verergert tot ernstig probleemgedrag (binnen een klinisch grensgebied) is het volgens Patterson (1982) noodzakelijk ouders met disfunctionele opvoedingsstijlen meer positieve opvoedvaardigheden aan te leren om met dit gedrag om te gaan.

De Triple P themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken' heeft als doel de positieve opvoedingsvaardigheden van ouders van kinderen in de adolescentiefase te vergroten en zodoende het conflictgedrag van de adolescenten te verminderen. Binnen dit onderzoek wordt de themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken', voor ouders met kinderen in de adolescentiefase, onderzocht op effectiviteit. De themabijeenkomst is onderdeel van een nieuw ontwikkelde module van het programma voor opvoedingsondersteuning Triple P (Positief Pedagogisch Programma) bestaande uit in totaliteit vier themabijeenkomsten voor ouders met kinderen in de adolescentiefase.

De themabijeenkomsten voor ouders van adolescenten zijn echter nog niet onderzocht. Alvorens deze module beschikbaar wordt moet de effectiviteit van de themabijeenkomsten worden aangetoond. Eerder zijn vier themabijeenkomsten voor ouders van kinderen van 0-12 jaar ontwikkeld. Deze themabijeenkomsten zijn wetenschappelijk onderzocht en lieten positieve effecten zien. Dit heeft ertoe geleid dat de module werd vrijgegeven voor implementatie (Joachim, Sanders, & Turner, 2010; Morawska, Haslam, Milne, & Sanders, 2011). Het huidige onderzoek is erop gericht de effectiviteit van themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken' te onderzoeken.

Tieners laten meewerken: de interventie is een twee uur durende themabijeenkomst genaamd 'Tieners laten meewerken'. Deze interventie is ontwikkeld door twee Australische psychologen: Matthew R. Sanders en Alan Ralph (Ralph & Sanders, 2011a). De onderwerpen die aanbod komen tijdens de themabijeenkomst zijn: redenen waarom adolescenten niet

meewerken, valkuilen voor ouders, strategieën voor het monitoren van gedrag, meewerken bevorderen bij de adolescenten, omgaan met niet meewerkende adolescenten en welke stappen er ondernomen kunnen worden wanneer de problemen blijven bestaan. De hoeveelheid tijd dat tijdens een themabijeenkomst per onderwerp wordt besteed is afhankelijk van de behoeften van de betreffende groep ouders. De themabijeenkomst wordt ondersteund met een PowerPoint presentatie en een DVD met verschillende korte filmpjes over de genoemde onderwerpen. Ouders worden voorzien van een werkboekje met informatie, opdrachten en de mogelijkheid aantekeningen te maken. Tenslotte worden ouders aangemoedigd hun ervaringen en ideeën uit te wisselen met de rest van de groep.

Onderzoeksvraag

Is de themabijeenkomst ‘Tieners laten meewerken’ effectief in het verminderen van disfunctionele opvoedstijlen, het verminderen van conflicten die ouders hebben met hun adolescenten en het vergoten van het zelfvertrouwen van ouders in de opvoeding van hun adolescent?

Deze onderzoeksvraag bestaat dus uit drie componenten: ‘ouder-adolescent conflicten’, ‘disfunctionele opvoedingsstijlen’ en ‘zelfvertrouwen’. De literatuursectie gaat verder in op deze componenten. Vervolgens is in de literatuursectie beschreven hoe opvoedingsondersteuning een bijdrage kan leveren aan de opvoedvaardigheden van ouders en het gedrag van hun kinderen. Tenslotte is beschreven wat de beste methode is voor het meten van de effectiviteit van een interventie. De literatuursectie eindigt met consequenties voor methoden met daarbij de hypothesen voor dit onderzoek.

2. LITERATUUR

2.1 Ouder-adolescent conflicten

De transitie van kindertijd naar de adolescentiefase brengt veel veranderingen met zich mee. Adolescenten worden geconfronteerd met nieuwe uitdagingen rondom de overgang naar de middelbare school en de fysieke en emotionele veranderingen die de puberteit met zich meebrengt (Grabers & Brooks-Gunn, 1996). Erikson (1977) stelt dat het vinden van een eigen identiteit een belangrijke ontwikkelingsstaak is in deze levensfase. Hierbij is het van belang dat adolescenten zichzelf ervan overtuigen dat ze in staat zijn te slagen in de wereld van de volwassenen. Dit gaat gepaard met een zoektocht naar meer autonomie en zelfbeschikking.

Ook de relatie tussen adolescenten en hun ouders maakt gedurende de adolescentiefase veranderingen door. Waar er eerst een verticale relatie was tussen ouders en kinderen, waarbij ouders het gezag over de kinderen uitoefenden, ontstaat er tijdens de adolescentiefase een meer horizontale relatie waarin ouders en kinderen steeds gelijkwaardiger worden (De Goede, Branje & Meeus, 2009). Deze verandering in relatie tussen ouders en adolescenten gaat gepaard met meer conflicten (Allison & Schultz, 2004; De Goede et al., 2009; Van Doorn, Branje & Meeus, 2011). Diverse onderzoeken tonen aan dat deze conflicten aan het begin van de adolescentiefase toenemen en gedurende het verloop van deze fase weer afnemen (De Goede et al., 2009; Galambos & Almeida, 1992; McGue, Elkins, Walden, & Iacono, 2005; Van Doorn et al., 2011). Veel van deze conflicten gaan over alledaagse zaken als huishoudelijke taken, kamer opruimen, televisie kijken, muziek afspelen, schoolresultaten, opstaan, naar bed gaan, ruzies met broers en zussen etc. (Allison & Schultz, 2004; Riesch et al., 2000). Dékovic en collega's (1997) geven als mogelijke verklaring voor de toename in ouder-adolescent conflicten dat ouders in deze fase trachten hun ouderlijk gezag richting hun adolescenten in stand te houden. Ouders stimuleren enerzijds wel autonomie en accepteren een meer symmetrische relatie met hun adolescenten, het conflict zit echter meer in de timing waarin bepaalde ontwikkelingstaken volgens ouders en adolescenten moeten plaatsvinden (Deković et al., 1997; Van Doorn et al., 2011).

2.2 Opvoedingsstijl

Hoewel conflicten tussen ouders en adolescenten een normaal onderdeel van de relatie lijkt te zijn, is de mogelijkheid aanwezig dat deze conflicten verergeren tot een problematisch niveau. Volgens Thomas en Chess (1977) ligt de oorsprong van de ontwikkeling van probleemgedrag in het temperament van het kind en de interactie met de sociale omgeving. Opvoeding is volgens deze theorie een belangrijke risico- en beschermende factor voor het ontstaan van probleemgedrag bij kinderen. Frequente en/of ernstige conflicten tussen ouders en adolescenten kunnen de oorzaak zijn van gedragsproblemen bij adolescenten (Ary, Duncan, Biglan, Joel, & Smolkowski; 1999; Van Leeuwen, Mervielde, Braet, & Bosmans, 2004). Het vereist van de ouders veel opvoedingsvaardigheden om de ernst en frequentie van deze conflicten beperkt te houden (Peterson, 2005).

De opvoedingsstijl die ouders hanteren is een risico- of beschermende factor voor het ontstaan van probleemgedrag bij adolescenten. Volgens de theorie van Baumrind is een autoritatieve opvoedingsstijl, gekenmerkt met zowel warmte en responsiviteit als controle, het meest gerelateerd aan positieve ontwikkelingsuitkomsten bij kinderen (Maccoby, 1992;

Peterson, 2005). Ouders met een autoritatieve opvoedingsstijl communiceren duidelijk met hun kinderen over de regels en verwachtingen en laten een bij de leeftijd passende democratische participatie toe (Robinson, Mandelco, Olsen, & Hart, 1995). Adequate regels en toezicht op de adolescenten lijken de grondslag voor een betere controle en minder conflicten tussen ouders en adolescenten en zodoende minder probleemgedrag bij adolescenten (Ary et al., 1999; Hayes, Hudson, & Matthews; 2004).

Adolescenten van ouders met een autoritaire opvoedingsstijl, ouders die gebruik maken van zeer strenge controle om onvoorwaardelijke gehoorzaamheid bij kinderen te bewerkstelligen, vertonen vaker externaliserend of internaliserend probleemgedrag dan andere adolescenten ((Maccoby, 1992; Peterson, 2005). Relaties tussen opvoeding en probleemgedrag lijken sterker te zijn voor externaliserende problemen dan voor internaliserend probleemgedrag (Reitz, Deković, & Meijers, 2006). Naast een strenge controle zijn verbale vijandigheid, overmatige restrictiviteit en andere bestraffende discipline strategieën, kenmerken van een autoritaire opvoedingsstijl (Robinson et al., 1995).

Ook een permissieve opvoedingsstijl, met veel warmte en responsiviteit maar weinig controle, is positief gerelateerd aan probleemgedrag bij kinderen (Maccoby, 1992; Peterson, 2005; Reitz et al., 2006). Ouders met een permissieve opvoedingsstijl hanteren een lakse of inconsistente vorm van discipline, negeren vaak het wangedrag van hun kinderen en hebben weinig zelfvertrouwen in de opvoeding (Jones & Prinz, 2005; Robinson et al., 1995). Opvoedingsstijlen die niet effectief zijn in het scheppen van een context voor een optimale ontwikkeling en socialisatie van kinderen en in verband staan met probleemgedrag, worden aangeduid als disfunctionele opvoedingsstijlen (Sanders , Markie-Dadds, & Turner, 2003).

2.3 Zelfvertrouwen

Het zelfvertrouwen van een ouder is de overtuiging van de ouder in kwestie over de eigen-effectiviteit in het succesvol kunnen uitvoeren van de verschillende taken en situaties in de opvoeding (Gross & Rocissano, 1988). Bandura (1977) stelt dat verwachtingen over de eigen-effectiviteit bepaalt of het (opvoed)gedrag wordt ingezet, hoeveel moeite er wordt besteed aan het uitvoeren van het gedrag en hoe lang het gedrag in stand blijft in de aanwezigheid van verscheidene obstakels. Bandura onderscheidt twee dimensies van de eigen-effectiviteitsverwachting: de inschatting van problemen die het gedrag in verschillende situaties met zich meebrengt en de mate waarin men zelfvertrouwen heeft in het kunnen vertonen van het gedrag (Ajzen, 1991; Lechner, Kremers, Meertens, & De Vries, 2008). Onderzoek heeft een verband aangetoond tussen het zelfvertrouwen van ouders en hun

opvoedvaardigheden. Een laag zelfvertrouwen gaat vaak samen met disfunctionele opvoedingsstijlen als een autoritaire of een permissieve opvoedingsstijl (Jones & Prinz, 2005; Sanders, 2012; Sanders & Woolley, 2005).

2.4 Opvoedingsondersteuning (Triple P)

Er zijn verschillende manieren om ouder-kind conflicten, de opvoedingsstijl en het zelfvertrouwen van ouders, aan te pakken. Eén van de meest empirisch ondersteunde manieren is opvoedingsondersteuning. Opvoedingsondersteuning is het intentioneel geven van voorlichting, advies en hulp aan ouders bij problemen rondom de opvoeding van hun kinderen (Bakker, Bakker, Van Dijke, & Terpstra, 1998). Programma's voor opvoedingsondersteuning gaan uit van de invloed van opvoeding op het gedrag van kinderen en zijn vaak gebaseerd op sociale leertheorieën over interacties tussen ouders en hun kinderen (De Graaf, Speetjens, Smit, De Wolff, & Tavecchio, 2008; Ince, 2012). Patterson (1982) stelt dat interacties tussen ouders en kinderen wederkerig en bidirectioneel zijn. Ouders met disfunctionele opvoedmethoden meer positieve opvoedvaardigheden aanleren, kan ertoe leiden dat tegendraads gedrag van de kinderen niet verergert tot ernstig probleemgedrag.

Over het algemeen hebben programma's voor opvoedingsondersteuning de doelstelling ouders meer inzicht te geven in het (probleem)gedrag van hun kinderen en het vergroten van kennis over verschillende opvoedstrategieën om met het gedrag van hun kinderen om te gaan (Hollenstein, Granic, Stoolmiller, & Snyder, 2004). Onderzoek heeft aangetoond dat meer kennis over opvoeding in verband staat met minder disfunctionele opvoedmethoden (Morawska et al., 2009). Een andere doelstelling van opvoedingsondersteuning is de zelfredzaamheid van ouders vergroten (Bakker et al., 1998). Omdat opvoedingsondersteuning volgens Bandura (1982) slechts van beperkte duur is, is het belangrijk de autonomie van ouders te versterken zodat zij na de interventie zelfstandig kunnen omgaan met het gedrag van hun kinderen.

Er zijn meerdere programma's voor opvoedingsondersteuning die actief worden gebruikt in Nederland. Deze programma's verschillen in taak en functie (bijvoorbeeld instrumentele hulp, informatie en voorlichting, licht pedagogische hulp et cetera) in activiteiten en aanpak (bijvoorbeeld adviesgesprekken, huisbezoeken, oudercursussen et cetera) en in doelgroep (bijvoorbeeld ouders van jonge kinderen of adolescenten) (NJI, 2013). Een voorbeeld van een programma voor opvoedingsondersteuning, die zich richt op ouder-kind interacties en autonomie van ouders, met als doel disfunctionele opvoedmethoden te verminderen, is het Triple P programma (Positief Pedagogisch Programma) (Sanders et al.,

2003). Het Triple P programma heeft als uitgangspunt het voorkomen en verminderen van (ernstige) gedrags-, emotionele en ontwikkelingsproblemen bij kinderen door het versterken van kennis, vaardigheden en zelfvertrouwen van ouders. De theorie van Bandura (1982) over het versterken van de autonomie van ouders, ligt ten grondslag aan het Triple P programma. Binnen Triple P interventies leren ouders realistische doelen te stellen voor zichzelf en hun kinderen en kiezen hierbij passende (opvoedings)strategieën voor het behalen van deze doelen. De ouders evalueren zelfstandig hun voortgang en stellen hun aanpak indien nodig bij (De Graaf et al., 2008; Sanders, 2012).

Verschillende meta-analyses (De Graaf et al., 2008; Nowak & Heinrichs, 2008; Thomas & Zimmer-Gembeck, 2007) concludeerden dat Triple P een positief effect heeft op het gedrag van kinderen en de opvoedingsstijl van ouders. De onderzoeken laten een grote verscheidenheid in effectmaten zien, dat te verklaren is doordat het Triple P programma verschillende modules bevat die variëren in intensiteit en ernst van de problematiek rondom het kind. Ook onderzoeken naar verschillende groepsinterventies van Triple P lieten positieve effecten zien op de gedragsproblemen van kinderen, disfunctionele opvoedmethoden van ouders, zelfvertrouwen van ouders en een vermindering van angst en stress (Sanders, Prior, & Ralph, 2009; Turner & Sanders, 2006). Bij opvoedingsondersteuning die in groepsverband aan ouders wordt aangeboden, kan naast de inhoud van de interventie ook de groepscohesie zorg dragen voor de effectiviteit van de interventie (Ince, 2012). Groepscohesie is de relatie tussen ouders en de professional, maar ook de relatie tussen ouders onderling waarbij sprake is van informatie-uitwisseling (Snijders, 2004). Tenslotte laten ook verschillende onderzoeken naar eenmalige activiteiten in het kader van opvoedingsondersteuning, effecten van deze interventies zien (Sanders et al., 2009; Joachim et al., 2010; Morawska et al., 2011). Dit toont aan dat korte interventies voldoende kunnen zijn om zowel op ouder- als op kindniveau effecten te bewerkstelligen.

2.5 Meten van effecten

Volgens Rossi en collega's (2011) is het effect van een interventie het verschil tussen een eenheid die de interventie wel heeft ontvangen en een gelijkwaardige eenheid die de interventie niet heeft ontvangen. Als de twee groepen volledig gelijkwaardig zijn, zouden beide eenheden dezelfde veranderingen doormaken veroorzaakt door factoren buiten de interventie om. Elk verschil in uitkomst tussen de eenheden kan daarom als effect van het programma worden aangewezen. Een experimenteel onderzoeksopzet, ofwel een RCT

(randomized controlled trial), is de sterkste onderzoeksopzet om een dergelijk verschil te meten. Deze onderzoeksopzet sluit op een gecontroleerde manier onzekerheden uit over de relatie tussen een interventie en de uitkomst daarvan (Van Yperen & Veerman, 2008). Hierbij worden participanten 'at random' ingedeeld in een experimentele of een controlegroep: toeval bepaalt vooraf of een participant wordt ingedeeld bij de experimentele groep die wel de interventie krijgt of een controle groep die de interventie niet krijgt (Rossi et al., 2011; Van Yperen & Veerman, 2008).

Hoewel de RCT onderzoeksopzet als meest ideale opzet wordt aangewezen, zijn er ook enkele valkuilen bij dergelijk onderzoek aan te duiden. Allereerst is het niet zinvol een hoog aantal meetinstrumenten in te zetten. Alleen meetinstrumenten die 'bedoelde' effecten van de interventie aanduiden zijn relevant. Ten tweede is de kwaliteit van de gebruikte meetinstrumenten van belang. De instrumenten moeten betrouwbaar en valide zijn. Ook is er een risico op selectie-effecten door uitval van participanten (ouders die zich afmelden voor de themabijeenkomst) of non-respons (ouders die de vragenlijst niet invullen) (Van Yperen & Veerman, 2008). Ten derde is een kernprobleem bij RCT-onderzoeken dat de onderzochte interventies vaak in een klinische onderzoekssetting worden uitgevoerd. De context waarin het effect werd gemeten is dus niet gelijk aan de context waarin de interventie na implementatie in de praktijk wordt uitgevoerd. Tenslotte worden onderzoeken vaak uitgevoerd voorafgaand aan de implementatie of in een vroeg stadium van de implementatie. De professionals die de interventie in het kader van onderzoek uitvoeren hebben nog weinig ervaring met de interventie opgedaan (Rossi et al., 2011).

2.6 Consequenties voor methode

Binnen dit onderzoek wordt de effectiviteit van de themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken', onderdeel van het Triple P programma, onderzocht op effectiviteit. Verschillende onderzoeken naar het Triple P programma lieten positieve effecten op de opvoedingsvaardigheden van de ouders en het gedrag van kinderen zien (De Graaf et al., 2008; Nowak et al., 2008; Thomas et al., 2007). Ook lieten onderzoek naar groepsinterventies, waaronder de themabijeenkomsten voor ouders met kinderen in de leeftijd 0-12 jaar, positieve effecten zien op opvoedingsstijl, zelfvertrouwen van ouders en de conflicten binnen een gezin (Joachim et al., 2010; Morawska et al., 2011). De verwachting is daarom dat de Triple P themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken' effecten kan teweegbrengen op ouder-adolescent conflicten, disfunctionele opvoedingsstijlen en zelfvertrouwen van ouders.

In de onderzoeksliteratuur wordt een RCT-onderzoeksopzet, ondanks enkele valkuilen, aangewezen als meest ideale onderzoeksopzet om de effectiviteit van een interventie aan te tonen. Naast de inhoud van interventies blijkt bij groepsinterventies ook de groepscohesie een functie te hebben bij het bewerkstelligen van effecten. Deze groepscohesie zal mogelijk een rol spelen in het huidige onderzoek. Om de meewaarde van de themabijeenkomst toch te kunnen verantwoorden is het van belang ook te kijken naar de invloed van de inhoud van de themabijeenkomst.

Uit de literatuur blijkt dat een bepaalde mate van ouder-adolescent conflicten en moeilijkheden met het tegendraads gedrag van adolescenten onderdeel zijn van de normale ontwikkeling van de adolescent (Allison & Schultz, 2004; De Goede et al., 2009; Van Doorn et al., 2011). Voor ernstige mate van ouder-adolescent conflicten en disfunctionele opvoedingsstijlen wordt binnen dit onderzoek een klinische grenswaarde aangehouden. Bij ouders die binnen dit klinisch grensgebied vallen, wijken de problemen qua duur en intensiteit af van de meerderheid (Van Yperen & Veerman, 2008).

De specifieke hypothesen binnen dit onderzoek zijn: (1) de themabijeenkomst ‘tieners laten meewerken’ vermindert de conflicten die ouders hebben met hun adolescenten; (2) de themabijeenkomst ‘tieners laten meewerken’ vermindert disfunctionele opvoedmethoden bij ouders; en (3) de themabijeenkomst ‘tieners laten meewerken’ vergroot het zelfvertrouwen van ouders ten aanzien van de opvoeding van hun adolescent.

3. METHODE

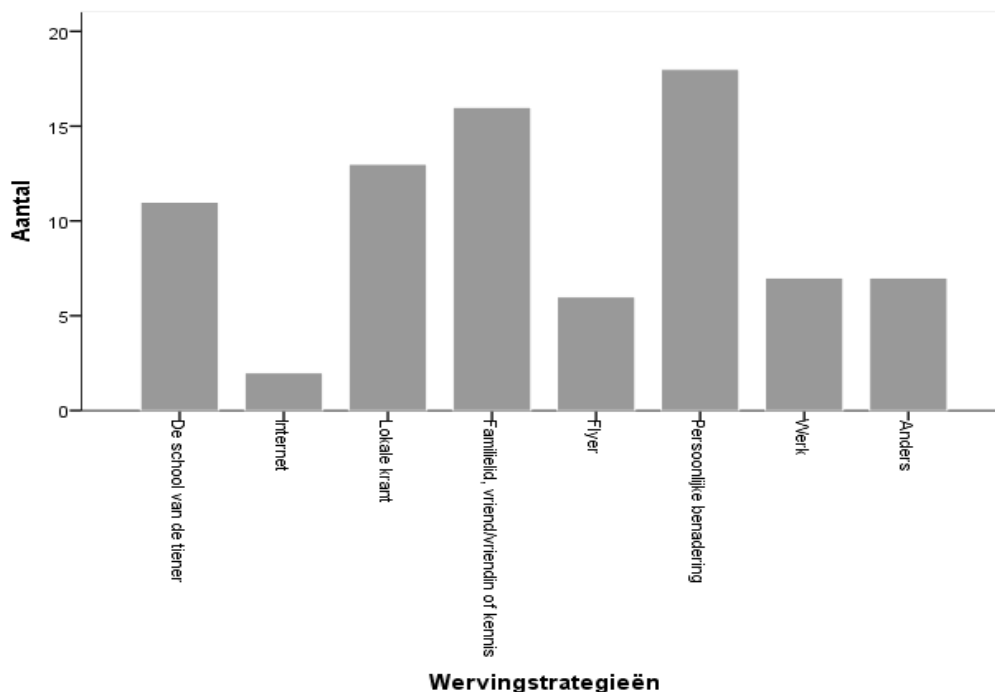
3.1 Onderzoeksopzet

De onderzoeksopzet, waarin de effectiviteit van de themabijeenkomst ‘Tieners laten meewerken’ werd onderzocht, betrof een RCT-opzet (Rossi et al., 2011). De themabijeenkomst was nog niet beschikbaar voor uitvoering in Nederland. Voor het onderzoek zijn daarom instellingen geworven voor de uitvoering van deze themabijeenkomst in het kader van het onderzoek. Ouders die zich aanmeldden voor de themabijeenkomst werden via een informatiebrief op de hoogte gesteld over het onderzoek. Vervolgens werden zij random ingedeeld in de experimentele of de controlegroep. Bij beide groepen werd vooraf aan de themabijeenkomst via een digitale vragenlijst een T0-meting afgenomen. Vier weken na de themabijeenkomst werd middels dezelfde vragenlijst de T1-meting afgenomen bij beide groepen. Na afloop van het onderzoek kreeg de controlegroep alsnog de themabijeenkomst aangeboden.

3.2 Werving

Allereerst zijn instellingen geworven om deel te nemen aan het onderzoek. Deze instellingen werden telefonisch benaderd. Uit deze wervingsprocedure kwamen zes instellingen die deel wilden nemen aan het onderzoek. Dit waren twee GGD instellingen, twee CJG's, een ouder- en kindcentrum, een jeugdzorgorganisatie en een welzijnsorganisatie. Gedurende het onderzoek zijn het ouder- en kindcentrum en de welzijnsorganisatie afgefallen voor deelname aan het onderzoek. De redenen voor het wegvallen van deze organisaties waren moeilijkheden met de werving van ouders.

De instellingen waren zelf verantwoordelijk voor de werving van ouders. De instellingen kregen een flyer en een informatiebrief ter beschikking om te verspreiden. Overige verrichte activiteiten waren het uitzetten van persberichten op websites en lokale kranten, een informatie stand bij een ouderavond op een school voor voorgezet onderwijs en persoonlijke benadering vanuit het cliëntenbestand van de instelling (zie figuur 2). Omdat de werving van ouders moeizaam verliep, zijn er enkele activiteiten verricht om het benodigde aantal voor het onderzoek te benaderen, zoals verlenging van de wervingsperiode en het plannen van een extra themabijeenkomst bij het Nederlands Jeugdinstuut.

Figuur 2. Frequenties aantal participanten per wervingsstrategie

3.3 Participanten

Na de wervingsperiode hadden 101 participanten zich aangemeld voor de themabijeenkomst. Hiervan werden 50 ingedeeld bij de experimentele groep en 51 in de controle groep. Bij de experimentele groep viel 1 participant uit wegens het niet invullen van de voormeting, 13 participanten hadden zich afgemeld voor de themabijeenkomst en 2 participanten zijn uitgevallen wegens het niet invullen van de nameting. Bij de controle groep hadden 5 participanten de nameting niet ingevuld. Reden voor afmelding was in alle gevallen 'andere belangrijke verplichtingen'. Redenen voor het niet invullen van de nameting waren technische problemen en onwil. Uiteindelijk bestond de onderzoeksgroep uit 80 deelnemers (N=80), waarvan 34 deelnemers in de experimentele groep en 46 deelnemers in de controle groep.

De participanten waren voornamelijk vrouw (81,3%). Van de gehele groep ouders was 56,3% hoger opgeleid (hoger beroepsonderwijs of wetenschappelijk onderwijs) en 87,5% van de participanten had betaald werk. De participanten waren allen ouders van adolescenten met een gemiddelde leeftijd van $M=13.49$. Er waren meer meisjes (77,5%) dan jongens (22,5%) waarover ouders de vragenlijsten invulden. Meer dan de helft van de participanten waren gehuwd (62,5%), 16,3% was gescheiden, 12,5% van de participanten waren weduwe/weduwenaar en slechts een klein deel had een geregistreerd partnerschap (5,0%) of was niet gehuwd en nooit gehuwd geweest (3,8%). De meeste ouders hadden een reguliere gezinssituatie (81,3%), 17,5% had een eenoudergezin, 8,8% een stiefgezin en 6,3% had een andere gezinssituatie (tabel 1).

3.4 Meetinstrument

De drie componenten waar de themabijeenkomst naar verwachting effect op had (de afhankelijke variabelen binnen dit onderzoek) waren disfunctionele opvoedingstijlen, conflicten die ouders hebben met hun adolescenten en innen dit onderzoek zijn: problemen met adolescenten, het conflictgedrag van de adolescenten en zelfvertrouwen. Het meetinstrument waarmee de afhankelijke variabelen werden getoetst was een digitale vragenlijst die ouders middels een link in een e-mail konden openen. De vragenlijst was opgebouwd uit meerdere bestaande vragenlijsten die al eerder getoetst waren op validiteit en betrouwbaarheid.

Ouder-adolescent conflicten De '*vragenlijst conflictgedrag (CBQ; Robin & Foster, 1989)*' werd gebruikt om te meten of er een afname was in de conflicten die ouders hebben met hun adolescenten. Deze vragenlijst conflictgedrag is een kortere versie van de 'CBQ', een vragenlijst over de manier waarop ouders en adolescenten de conflicten met elkaar ervaren.

Binnen dit onderzoek werd deze vragenlijst alleen ingezet bij ouders. Ouders kunnen bij 20 items 'waar' of 'niet waar' invullen over de afgelopen twee weken. De score van deze vragenlijst correleert sterk met de score van de lange versie van de CBQ ($r = .97$).

Disfunctionele opvoedingsstijl De afname van disfunctionele opvoedingsstijlen werd gemeten doormiddel van de '*vragenlijst opvoedstijl voor ouders van adolescenten (PSA; Irvine, Biglan, Smolkowski, & Ary, 1999)*'. Deze vragenlijst meet twee subschalen bij ouders van adolescenten: 'laksheid' en 'overreactiviteit' (autoritaire opvoedstijl). De in de literatuursectie beschreven 'permissieve opvoedingsstijl' heeft sterke overeenkomsten met de subschaal 'laksheid' (Maccoby, 1992; Robinson et al., 1995). In de vragenlijst staan namelijk vragen opgenomen over de mate van controle, consequentheid en het reageren op het wangedrag van de tiener. Ouders die laag scoren bij deze vragen, score hoog op de subschaal 'laksheid'. Overige vragen, gerelateerd aan de subschaal 'overreactiviteit' gaan over verbale vijandigheid en (bestraffende) discipline strategieën (Jones & Prinz, 2005; Maccoby, 1992; Robinson et al., 1995). Een hoge score op overreactiviteit komt daarom overeen met een autoritaire opvoedingsstijl. De vragenlijst bestaat uit 13-items waarbij ieder item specifieke situatie omvat. Antwoorden worden gescoord op een bipolaire 7-punt schaal van het gebruik van effectieve tot disfunctionele opvoedingsstrategieën in bepaalde situaties. De vragenlijst heeft een goede test-hertest betrouwbaarheid voor de schalen 'totaalscore' ($r=.86$), 'laksheid' ($r=.82$) en 'overreactiviteit' ($r=.82$).

Zelfvertrouwen Het effect van de themabijeenkomst op zelfvertrouwen van ouders binnen de opvoeding van hun adolescent, werd gemeten aan de hand van de '*Parenting Tasks Checklist (PTC, Sanders & Woolley, 2005)*'. Deze vragenlijst bevat 24 items waarbij ouders middels een score in de range van 0-100 aangeven hoeveel vertrouwen ze hebben succesvol om te gaan met hun adolescent in verschillende situaties (subschaal 1) en succesvol om te gaan met verschillend gedrag van hun adolescent (subschaal 2). De originele vragenlijst is gericht op ouders van kinderen in de basisschoolleeftijd. Voor onderzoek naar de themabijeenkomsten is deze vragenlijst aangepast zodat het meer geschikt is voor deze doelgroep (Sweeney, 2011). Specifiek voor dit onderzoek is er een Nederlandse vertaling gemaakt van de adolescentvariant van de Parenting Tasks Checklist.

Overige metingen Omdat de vragenlijsten, die werden gebruikt om de afhankelijke variabelen disfunctionele opvoedingsstijl en ouder-adolescent conflicten, breed zijn opgesteld, is er in het kader van dit onderzoek nog een extra vragenlijst samengesteld. Deze vragenlijst is een selectie uit de adolescentversie van de '*Parenting and Family Adjustment Scale*' (PAFAS-A; Sanders, Morawska, & Ralph, 2010) en de '*Child Adjustment and Parent Efficacy Scale*'

(CAPES-A; Morawska, Sanders, & Ralph, 2011). De vragenlijst bevat 12 items (7 items geselecteerd uit de PAFAS-A en 5 items geselecteerd uit de CAPES-A) met een 4-punt schaal waarbij de ouders moeten aangeven in hoeverre de stelling voor hen van toepassing is. De vragen gaan in op het tegendraads gedrag van adolescenten en de opvoedstrategieën van ouders, waar de themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken' specifiek op is gericht.

Het verschil tussen de T0 en T1 was dat alleen bij de T0-meting naar de achtergrondgegevens werd gevraagd. De vragenlijst *Gezinsachtergrond (FBQ; Zubrick et al., 1995)* werd ingezet om de basale achtergrondgegevens van de participerende ouders te achterhalen. Hiermee kon worden achterhaald welke doelgroep interesse toonden in de themabijeenkomst, of de doelgroep gegeneraliseerd kon worden naar de gehele populatie ouders van adolescenten en of er significante verschillen waren tussen de achtergrondkenmerken van ouders uit de experimentele groep en ouders uit de controle groep. De vragenlijst bevat vragen over de adolescent (bijvoorbeeld geslacht, leeftijd, gezondheid en ontwikkeling), vragen over de ouders (bijvoorbeeld burgerlijke staat, relatie tot de tiener, huidige functie en opleiding) en vragen over de gezinssamenstelling.

Zoals in de literatuursectie is vermeld, kan naast de inhoud van een groepsinterventie ook de groepscohesie een bijdrage leveren aan de effectiviteit van de interventie. Om het aannemelijker te maken dat inhoud van de themabijeenkomst ook daadwerkelijk de oorzaak was van eventuele gevonden effecten van de themabijeenkomst zijn er bij de nameting (T1) enkele vragen toegevoegd over 'inzicht in de invloed van opvoedgedrag op het gedrag van de tiener', 'kennis over werkzame opvoedstrategieën' en 'welke relevante opvoedstrategieën ouders hebben opgenomen uit de themabijeenkomst'.

Voor het onderzoeken van de tevredenheid van ouders over de themabijeenkomst werd een papieren vragenlijst '*Tevredenheidvragenlijst Themabijeenkomsten (Ralph & Sanders, 2011b)*' afgenomen na afloop van de themabijeenkomst. Dit is een vragenlijst met 10 items over hoe tevreden de ouders waren over de themabijeenkomst. De vragen bevatten een 7-puntschaal waarbij score 1 het meest ongunstige en score 7 het meest gunstige is. Naast meer algemene tevredenheid over de kwaliteit en opzet van de themabijeenkomst werden meer specifieke vragen gesteld over bijvoorbeeld de intentie de geleerde opvoedstrategieën toe te passen, of de gekregen hulp passend was en of de gekregen hulp aansloot bij de behoeften.

Tenslotte werd er gekeken naar de uitvoering van het programma. Hierbij werd gekeken of de themabijeenkomsten werden uitgevoerd zoals bedoeld (zoals voorgeschreven in de handleiding) en of er verschillen waren tussen de themabijeenkomsten. Dit is gemeten doormiddel van zelfrapportages. De professionals vulden na afloop van de themabijeenkomst

een checklist met alle elementen die binnen de twee uur durende themabijeenkomst uitgevoerd behoren te worden (Sanders & Turner, 2011).

3.5 Methodologische kwesties

Vooraf aan de werving is een power-analyse uitgevoerd om informatie te verkrijgen over het benodigde aantal participanten om een waardevolle statistische analyse te kunnen uitvoeren. De power van een effectonderzoek is de kans dat een geobserveerd effect van de interventie statistisch significant is wanneer het effect er ook daadwerkelijk was (Rossi et al., 2011). Bij deze power-analyse is een kleine effect size gebruikt van $f=0.10$. Deze effect size is gebaseerd op de verwachting dat een twee uur durende themabijeenkomst geen grote effecten teweeg zal brengen (Joachim et al., 2010; Morawska et al., 2011). De resultaten van de power-analyse gaven aanleiding voor het streven naar onderzoeksgroep van $N=82$. Ondanks de uitval en de non-respons is deze onderzoeksgroep bijna gehaald. De uiteindelijke onderzoeksgroep had een omvang van $N=80$ (zie paragraaf 3.3).

Met de FBQ vragenlijst zijn de demografische gegevens van de 80 ouders binnen dit onderzoek in kaart gebracht. Een chi-kwadraattoets is uitgevoerd op alle gemeten achtergrondvariabelen met een nominaal meetniveau en er bleken geen significante verschillen tussen de experimentele groep en de controle groep te zijn. De variabelen 'leeftijd van de tiener', 'aantal uren werk' en 'aantal kinderen aanwezig binnen het gezin' zijn getoetst met een onafhankelijke t-toets en ook hierop verschilden de experimentele en controle groep niet significant (tabel 1). Ondanks de scheve verdeling tussen de experimentele en controle groep, debet aan het aantal uitvallers bij de experimentele groep, waren er dus geen significante verschillen in achtergrondkenmerken tussen de groepen.

Er waren geen grote verschillen tussen de vijf themabijeenkomsten van dit onderzoek. Alle professionals hadden alle onderdelen van de themabijeenkomst op de checklist van Sanders en Turner (2011) als uitgevoerd gerapporteerd. Er waren kleine verschillen in hoeveel aandacht de professionals per onderdeel hadden besteed. De professionals hadden deze variaties naar behoeften van de deelnemers aangebracht.

Binnen dit onderzoek is op de meetinstrumenten PSA, CBQ, PTC en de samengestelde lijst uit de CAPES-A en PAFAS-A een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. Deze analyse is zowel uitgevoerd op de voormeting als op de nameting. Tabel 2 geeft een weergave van de gevonden Cronbach's alpha scores.

DE EFFECTIVITEIT VAN TRIPLE P THEMABIJEENKOMST 'TIENERS LATEN MEEWERKEN'

Tabel 1.

Demografische gegevens ouders met vergelijkende statistieken tussen de groepen

Variabele		Experimentele groep		Controle groep		X^2	p
		N	%	N	%		
Geslacht	Man	8	23.5	7	15.2	.88	.347
	Vrouw	26	76.5	39	84.8		
Relatie met de tiener	Moeder	26	76.5	39	84.4	2.18	.535
	Vader	7	20.6	5	10.9		
	Stiefvader	1	2.9	1	2.2		
	Pleegmoeder	0	0.0	1	2.2		
Burgerlijke staat	Gehuwd	21	61.8	29	58.0	2.19	.702
	Gescheiden	4	11.8	9	19.6		
	Geregistreerd partnerschap	2	5.9	2	4.3		
	Weduwe/weduwnaar	6	17.6	4	8.6		
	Ongehuwd (nooit gehuwd geweest)	1	2.9	2	4.3		
Gezinssituatie	Regulier gezin	23	67.6	31	67.4	1.65	.648
	Stiefgezin	4	11.8	3	6.5		
	Eenoudergezin	6	17.6	8	17.4		
	Anders	1	2.9	4	8.7		
Opleidingsniveau	Lager beroepsonderwijs	0	0.0	4	8.7	10.59	.060
	Middelbaar algemeen onderwijs	3	8.8	4	8.7		
	Middelbaar beroepsonderwijs	4	11.8	10	21.7		
	Voortgezet onderwijs	6	17.6	4	8.7		
	Hoger beroepsonderwijs	8	23.5	17	37.0		
	Wetenschappelijk onderwijs	13	38.2	7	15.2		
	Betaald werk	Ja	30	88.2	40		
Nee	4	11.9	6	13.0			
Geslacht tiener	Jongen	12	53.3	16	34.8	.00	.962
	Meisje	22	64.7	30	65.2		
		M	SD	M	SD	T	P
Leeftijd tiener		13.44	2.05	13.52	1.53	-.20	.841
Aantal kinderen/gezin		3.06	.78	3.22	.76	-.92	.363
Aantal uur werk		33.00	7.2	29.34	9.4	1.76	.083

Tabel 2.

De binnen dit onderzoek gevonden betrouwbaarheid van de gebruikte meetinstrumenten

Meetinstrument	T0	T1
	A	α
PSA; Laksheid	0,74	0,81
PSA; Overreactiviteit	0,81	0,78
PSA; Totaalscore	0,80	0,83
CBQ	0,86	0,91
PTC; Situaties	0,83	0,96
PTC; Gedrag	0,92	0,96
PTC; Totaalscore	0,93	0,98
CAPES-A	0,42	0,33
PAFAS-A	0,72	0,70
CAPES-A, PAFAS-A; Totaalscore	0,67	0,66

Noot. T0=voormeting; T1=nameting; CBQ=Vragenlijst conflictgedrag; PSA=Vragenlijst Opvoedingsstijl; PTC=Parenting tasks checklist; CAPES-A=selectie uit Child Adjustment and Parent Efficacy Scale; PAFAS-A=selectie uit Parenting and Family Adjustment Scale; α =Cronbach's alpha

5. RESULTATEN

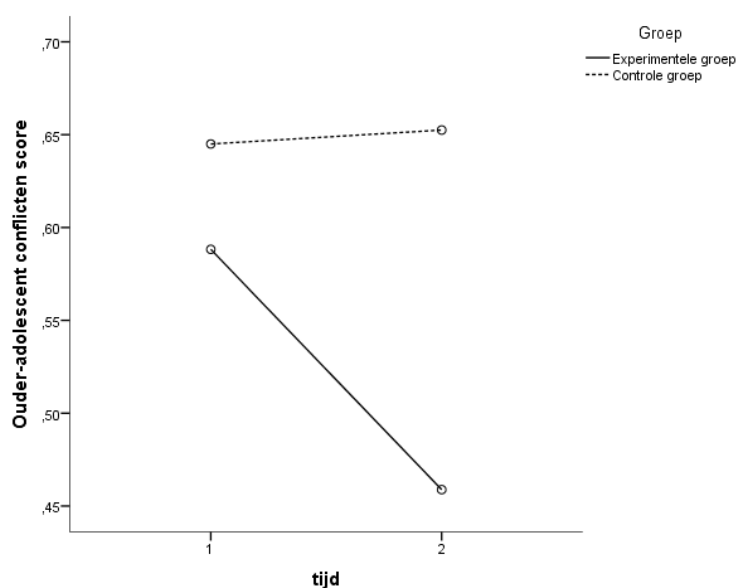
5.1 Korte termijn effecten

De korte termijn effecten van de interventie zijn getoetst met een ANOVA toets voor herhaalde metingen (Baarde, De Goede & Dijkum, 2003). De factoren ‘tijd’ (het verschil tussen de twee metingen; voormeting T0 en nameting T1) en ‘groep’ (het verschil tussen de experimentele groep en controle groep) zijn opgenomen binnen de analyse. Met de interactie tussen deze factoren (tijd x groep) werden de korte termijn effecten (vier weken) van de themabijeenkomst onderzocht. Deze analyse is uitgevoerd op de metingen met de PSA, CBQ, PTC en de selectie uit de PAFAS en de CAPES. Alle analyses zijn beoordeeld op significantie. Het gebruikte significantieniveau was een alpha van .05 voor alle analyses. Per analyse is gekeken of er is voldaan aan de assumpties van gelijkheid in covariantie en gelijkheid in error variantie en dit was voor iedere analyse met de ANOVA toets voor herhaalde metingen het geval (Baarda et al., 2003). Ook is er gekeken naar ouders die bij de PSA en CBQ en bij de voormeting een score hadden binnen een klinische grenswaarde. Hierbij gaat het om ouders met qua duur en intensiteit ernstigere problemen dan de meerderheid (Van Yperen & Veerman, 2008).

5.2 Ouder-adolescent conflicten (CBQ).

De onafhankelijke t-toets, toegepast op de voormeting van ouder-adolescent conflicten liet zien dat de experimentele en controle groep niet significant van elkaar verschilden ($t(78)=.63$, $p>.05$). Van de huidige onderzoeksgroep viel 46,3% binnen de klinische grenswaarde ($N=37$). Op de CBQ, door de ouders ervaren ouder-adolescent conflicten is er geen significant effect gevonden voor tijd, $F(1,78) = 1.92$, $p=.024$, $\eta_p^2 = .041$, groep, $F(1,78) = .65$, $p=.423$, $\eta_p^2 = .008$, en ook geen significant interactie-effect, $F(1,78) = .22$, $p=.639$, $\eta_p^2 = .003$. Het huidige onderzoek heeft dus geen effect van de themabijeenkomst op ouder-adolescent conflicten kunnen aantonen. Er was een kleine daling in de gemiddelde scores, waarbij de daling voor de experimentele groep iets groter was dan bij de controle groep, deze daling was niet significant (tabel 3).

Wanneer alleen ouders in de analyse werden meegenomen die binnen het klinisch grensgebied vielen was er geen significant effect voor tijd, $F(1,35) = 4.01$, $p=.053$, $\eta_p^2 = .103$, wel een significant effect voor groep, $F(1,35) = 4.39$, $p=.044$, $\eta_p^2 = .111$, en ook een significant interactie-effect, $F(1,35) = 5.06$, $p=.031$, $\eta_p^2 = .126$. De power van het gevonden interactie-effect was .60. Dit wil zeggen dat de kans dat bij dit gevonden significante interactie-effect een daadwerkelijk effect van de themabijeenkomst aanwezig was, 60% is (Rossi et al., 2011). Figuur 2 geeft het gevonden interactie-effect bij de klinische groep ouders, weer. Hier is te zien dat de score van de experimentele groep (doorgetrokken lijn) met .07 zakt terwijl de score van de controle groep (onderbroken lijn) ongeveer gelijk blijft. De veranderingen in de gemiddelde scores van de experimentele groep en controle groep zijn tevens te zien in tabel 3.

Figuur 2. Verschil in ouder-adolescent conflicten tussen voor- en nameting bij de experimentele en controle groep

5.3 Opvoedingsstijl (PSA)

De vragenlijst opvoedingsstijl voor ouders van adolescenten is onder te verdelen in twee subschalen: 'laksheid' en 'overreactiviteit'. Daarnaast was er een 'totaalscore disfunctionele opvoedingsstijlen' berekend. Een onafhankelijke t-toets heeft uitgewezen dat er geen significante verschillen waren tussen de experimentele groep en de controle groep ten tijde van de voormeting (laksheid: $t(78)=-1,82, p>.05$, overreactiviteit: $t(78)=.58, p>.05$ en totaalscore: $t(78)=-.80, p>.05$). Bij de subschaal 'laksheid' was er geen enkele participant met een score binnen de klinische grenswaarde, bij 'overreactiviteit' viel 28,8% van de ouders binnen de klinische grenswaarde (N=23). Vanwege het lage aantal ouders die binnen een klinische grenswaarde viel, is er geen analyse toegepast bij deze specifieke subgroep.

Voor laksheid is geen significant effect gevonden voor tijd, $F(1,78) = 1.20, p=.276, \eta_p^2 = .015$, geen significant effect voor groep, $F(1,78) = 3.35, p=.071, \eta_p^2 = .041$ en geen significant interactie-effect, $F(1,78) = .14, p=.713, \eta_p^2 = .002$. Voor de subschaal overreactiviteit is geen significant effect voor tijd, $F(1,78) = 2.40, p=.129, \eta_p^2 = .029$, geen significant effect voor groep, $F(1,78) = .01, p=.938, \eta_p^2 = .000$ en geen significant interactie-effect, $F(1,78) = 1.44, p=.234, \eta_p^2 = .018$, gevonden. Over de gehele vragenlijst genomen, 'totaalscore disfunctionele opvoedstijl', was er ook geen significant effect voor tijd, $F(1,78) = 1.75, p=.190, \eta_p^2 = .022$, en geen significant effect voor groep, $F(1,78) = 1.40, p=.241, \eta_p^2 = .018$. Tenslotte is er geen significant interactie-effect, $F(1,78) = .56, p=.456, \eta_p^2 = .007$, voor de totaalscore gevonden. Het huidige onderzoek heeft geen significant effect van de themabijeenkomst op disfunctionele opvoedingsstijlen kunnen aantonen. Met name bij de subschaal overreactiviteit was wel een lichte daling te zien in de gemiddelde score (tabel 3), deze daling was echter niet significant.

5.4 Zelfvertrouwen (PTC)

Met de PTC vragenlijst werd het zelfvertrouwen van ouders gemeten in de omgang met hun adolescent. Hierbij zijn subschalen 'situaties' en 'gedrag' en een totaalscore gemeten. De onafhankelijke t-toets wees uit dat er bij de voormeting geen significante verschillen waren tussen beide groepen op de PTC vragenlijst (situatie: $t(78)=.67, p>.05$, gedrag: $t(78)=1.06, p>.05$ en totaalscore: $t(78)=.94, p>.05$). Voor de subschaal 'situaties' was er geen significant effect voor tijd, $F(1,78) = 2.43, p=.123, \eta_p^2 = .030$, en geen significant effect voor groep, $F(1,78) = 3.65, p=.060, \eta_p^2 = .045$, gevonden.

DE EFFECTIVITEIT VAN TRIPLE P THEMABIJEENKOMST 'TIENERS LATEN MEEWERKEN'

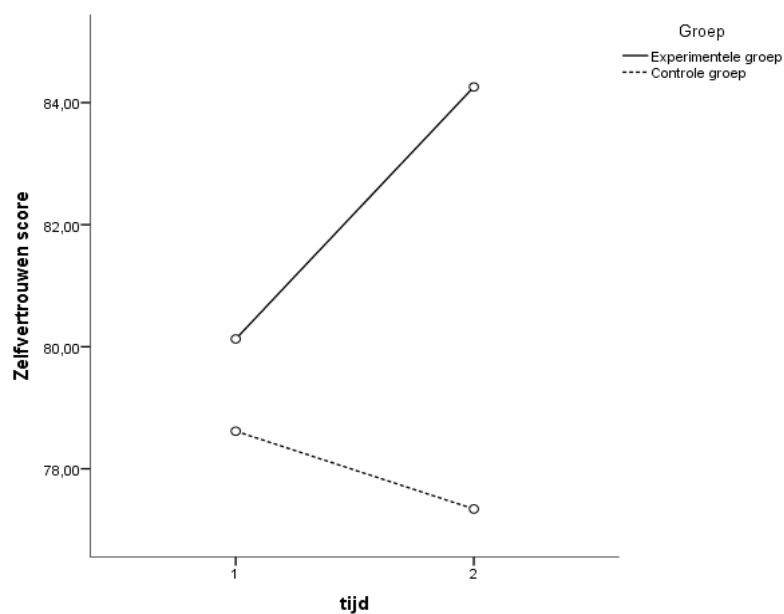
Tabel 3.

Korte termijn effecten op opvoedingsstijl(PSA) en Ouder-adolescent conflicten (CBQ)

Meting	Experimentele groep N=34				Controle groep N=46				Df	F	p	η_p^2
	T0		T1		T0		T1					
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD				
Laksheid	2.66	.82	2.61	.89	2.99	.78	2.88	.72	1,78	.14	.713	.002
Overreactiviteit	3.46	.93	3.20	.95	3.33	1.04	3.30	.86	1,78	1.44	.234	.018
Totaalscore PSA	2.98	.65	2.86	.75	3.11	.75	3.08	.66	1,78	.56	.456	.007
CBQ (totaal)	.38	.25	.34	.29	.42	.25	.40	.29	1,78	.22	.639	.003
CBQ (Klinisch)	.59	.15	.46	.26	.65	.18	.65	.21	1,35	5.06	.031*	.126

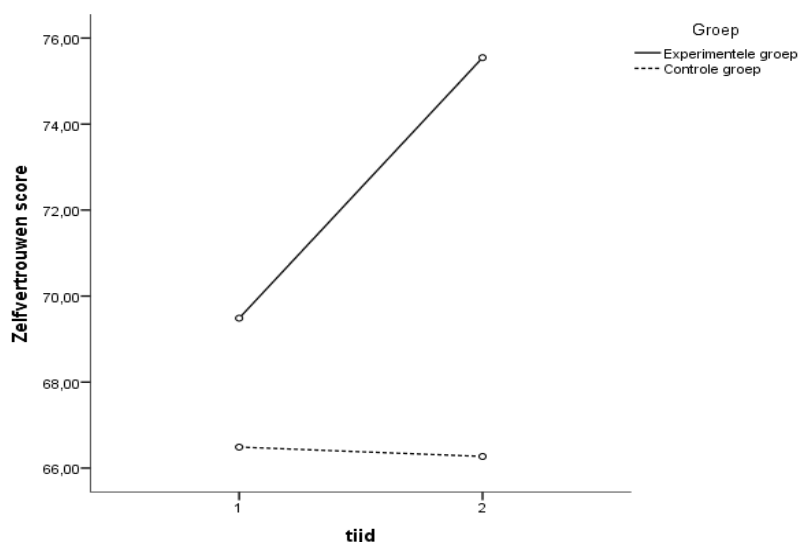
Noot. T0=voormeting; T1=nameting; M=gemiddelde; SD= Standaard Deviatie; CBQ=Vragenlijst conflictgedrag; PSA=Vragenlijst Opvoedingsstijl; F= Statistiek van ANOVA voor herhaalde metingen; η_p^2 = effect size; * $p < .05$

Er was wel een significant interactie-effect, $F(1,78) = 8.70$, $p = .004$, $\eta_p^2 = .100$, bij de subschaal situaties (figuur 2). De power van het gevonden interactie-effect is .83. Onderstaand figuur (figuur 3) laat het gevonden interactie-effect bij subschaal 'situaties' zien. Hierbij is bij de gemiddelde score van de experimentele groep een stijging te zien van meer dan vier punten. De gemiddelde score van de controle groep daarentegen is met meer dan één punt gedaald (zie ook tabel 4).

Figuur 3. Verschil in zelfvertrouwen tussen voor- en nameting bij de experimentele en controle groep

Voor de subschaal ‘gedrag’ is er een significant effect voor tijd, $F(1,78) = 5.29$, $p=.024$, $\eta_p^2 = .063$ en een significant effect voor groep, $F(1,78) = 5.70$, $p=.019$, $\eta_p^2 = .068$, gevonden. Hierbij is ook een significant interactie-effect gevonden, $F(1,78) = 6.12$, $p=.016$, $\eta_p^2 = .073$ (Figuur 4). De power van het gevonden interactie-effect is .66. In figuur 4 is de toename in zelfvertrouwen bij de experimentele groep af te lezen. De gemiddelde score van de experimentele groep stijgt met ongeveer zes punten terwijl de gemiddelde score van de controle groep nagenoeg gelijk blijft. Het zelfvertrouwen van ouders in de experimentele groep is dus meer toegenomen bij de subschaal ‘gedrag’ dan bij ‘situaties’. Doordat het zelfvertrouwen van de controle groep iets meer is gedaald bij ‘situaties’ dan bij ‘gedrag’, heeft het effect van de themabijeenkomst op het zelfvertrouwen in verschillende situaties, ondanks de grotere toename bij ‘gedrag’, een hogere effect size ‘ η_p^2 ’ (zie tabel 4).

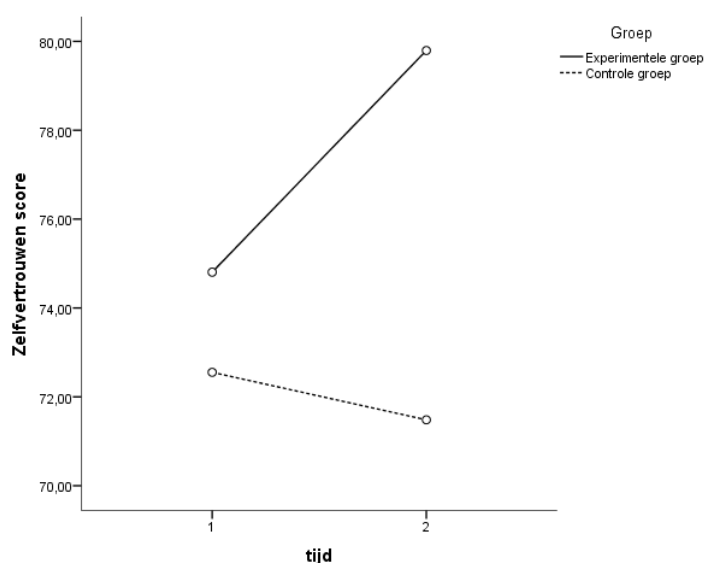

Figuur 4. Verschil in zelfvertrouwen tussen voor- en nameting bij de experimentele en controle groep

Voor ‘totaalscore zelfvertrouwen’ is er geen significant effect gevonden voor tijd, $F(1,78) = 3.86$, $p=.053$, $\eta_p^2 = .047$. Er was wel een significant effect voor groep, $F(1,78) = 5.41$, $p=.023$, $\eta_p^2 = .065$, en ook een significant interactie-effect, $F(1,78) = 9.22$, $p=.003$, $\eta_p^2 = .106$, gevonden (Figuur 5). De power van het gevonden interactie-effect op ‘totaalscore zelfvertrouwen’ was .85. Binnen dit onderzoek is dus op beide subschalen, situaties en gedrag, en op een totaalscore van de PTC vragenlijst voor adolescenten, een significant effect van de themabijeenkomst gevonden. Onderstaand figuur (figuur 5) laat het verschil in

DE EFFECTIVITEIT VAN TRIPLE P THEMABIJEENKOMST ‘TIENERS LATEN MEEWERKEN’

gemiddeldes zien van de experimentele groep en controle groep op de ‘totaalscore’ van de PTC vragenlijst voor adolescenten.

Figuur 5. Verschil in zelfvertrouwen tussen voor- en nameting bij de experimentele en controle groep

Tabel 2.

Korte termijn effecten op Zelfvertrouwen (PTC)

Meting	Experimentele groep N=34				Controle groep N=46				Df	F	p	η_p^2
	T0		T1		T0		T1					
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD				
Situatie	80.13	9.11	84.26	9.31	78.62	10,92	77.34	11,98	1,78	8.70	.004*	.100
Gedrag	69.49	11.35	75.54	10.53	66.49	13.36	66.27	14.22	1,78	6.12	.016*	.073
Totaalscore PTC	74.81	9.35	79.79	9.12	72.55	10.62	71.48	11.97	1,78	9.22	.003*	.106

Noot. T0=voormeting; T1=nameting; M=gemiddelde; SD= Standaard Deviatie; PTC=Parenting Tasks Checklist; F= Statistiek van ANOVA voor herhaalde metingen; η_p^2 = effect size; * $p < .05$

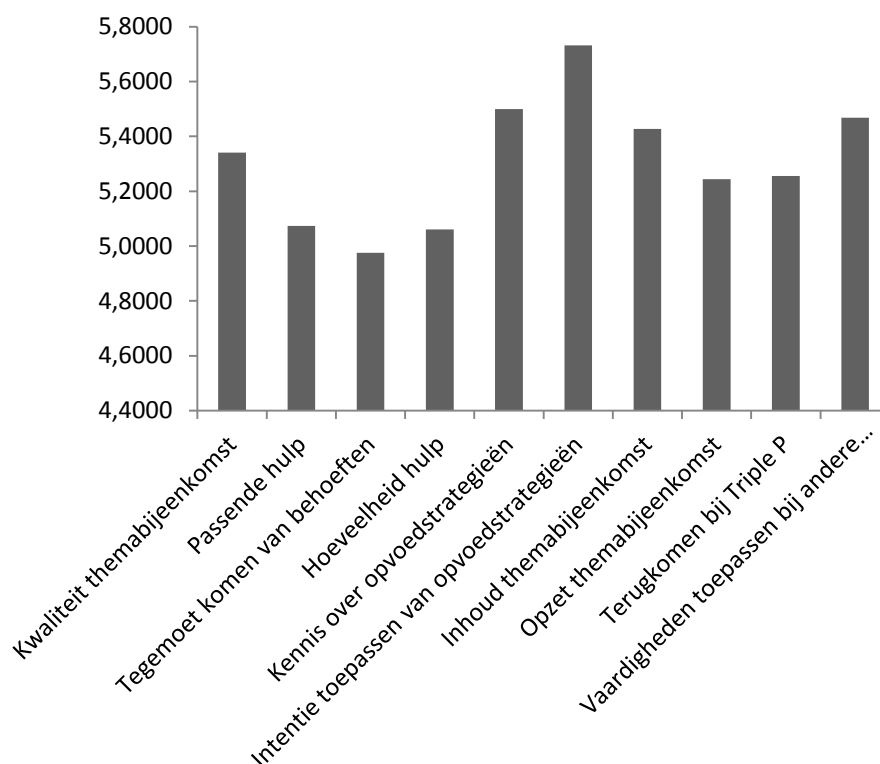
5.5 Overige metingen

Selectie uit de adolescentversie van de ‘Parenting and Family Adjustment Scale’ en de ‘Child Adjustment and Parent Efficacy’. Voor de selectie uit de CAPES is er geen significant effect gevonden voor groep, $F(1,78) = .02$, $p = .885$, $\eta_p^2 = .000$, en geen significant interactie-effect, $F(1,78) = .06$, $p = .813$, $\eta_p^2 = .001$. Er is wel een significant effect gevonden van tijd, $F(1,78) = 4.67$, $p = .034$, $\eta_p^2 = .056$. Voor de selectie uit de PAFAS is er geen

DE EFFECTIVITEIT VAN TRIPLE P THEMABIJEENKOMST ‘TIENERS LATEN MEEWERKEN’

significant effect gevonden voor tijd, $F(1,78) = 3,02$, $p=.086$, $\eta_p^2 = .053$, geen significant effect voor groep, $F(1,78) = 2.11$, $p=.150$, $\eta_p^2 = .026$, en geen significant interactie-effect, $F(1,78) = .01$, $p=.912$, $\eta_p^2 = .000$. Voor de selectie uit de CAPES en PAFAS gezamenlijk is er geen significant effect gevonden voor groep, $F(1,78) = .72$, $p=.398$, $\eta_p^2 = .009$, en geen significant interactie-effect, $F(1,78) = .06$, $p=.812$, $\eta_p^2 = .001$. Er is bij deze totale selectie wel een significant effect gevonden van tijd, $F(1,78) = 7.04$, $p=.010$, $\eta_p^2 = .083$.

Tevredenheid Ouders kregen na het bijwonen van de themabijeenkomst een tevredenheidvragenlijst, specifiek voor themabijeenkomsten, voorgelegd. Zowel ouders uit de experimentele groep als ouders uit de controle groep, die na het onderzoek alsnog de themabijeenkomsten volgden, hebben deze vragenlijst ingevuld (N=82). Over het algemeen lieten ouders een redelijk tot hoge mate van tevredenheid zien ($M=5.31$, $SD=.66$). De gemiddelde score was het hoogst voor de intentie om de geleerde opvoedstrategieën toe te passen ($M=5.73$). Er was echter weinig variantie in de gemiddelde scores bij de specifieke vragen (figuur 5).

Figuur 5. Vraaggemiddelden bij 'Tevredenheidvragenlijst'

Inhoud van de themabijeenkomst Op de vraag of het volgen van de themabijeenkomst meer inzicht heeft gegeven in de invloed van opvoedgedrag op het gedrag van de tiener,

DE EFFECTIVITEIT VAN TRIPLE P THEMABIJEENKOMST 'TIENERS LATEN MEEWERKEN'

antwoordden 0% van de ouders 'helemaal niet waar', 44,1% met 'een beetje waar', 47,1% met 'redelijk waar' en 8,8 % met 'heel erg waar'. Op de vraag of de themabijeenkomst meer kennis heeft gegeven op de opvoedstrategieën die zij kunnen inzetten bij hun tiener, antwoordden 2,9% met 'helemaal niet waar', 52,9% met 'een beetje waar', 44,1% met 'redelijk waar' en 0% met 'heel erg waar'. De top 5 opvoedstrategieën, die ouders ongeveer vier weken na de themabijeenkomst, actief reproduceerden en tevens als nieuw geleerde en voor hen relevante opvoedstrategieën aanduiden, zijn:

1. Gepast belonen (41,2%)
2. Regels concreet maken (29,4%)
3. Kalm praten (26,5%)
4. Positieve aandacht geven (26,5%)
5. Tiener serieus nemen (17,6%)

De ouders uit de experimentele groep (N=34) gaven gemiddeld genomen aan dat hun kennis over werkzame opvoedstrategieën is uitgebreid met ongeveer twee nieuwe opvoedstrategieën (M=2.15, SD=1.37).

6. CONCLUSIES & DISCUSSIE

Binnen dit onderzoek is gekeken naar de effectiviteit van een nieuwe module van het opvoedprogramma Triple P: themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken'. De verwachtingen waren dat ouders na het volgen van de themabijeenkomst minder conflicten ervoeren met hun adolescent, minder disfunctionele opvoedmethoden lieten zien, en meer zelfvertrouwen hadden in de opvoeding van de betreffende adolescent. Hiervoor hebben vijf themabijeenkomsten plaatsgevonden in verschillende regio's. Een onderzoeksgroep van N=80 is op basis van loting ingedeeld bij de themabijeenkomst of bij een wachtlijstgroep. Alle ouders hebben een voor- en nameting ingevuld bestaande uit verschillende vragenlijsten. Hierbij is naast het verwachte effect van de themabijeenkomst ook gekeken naar de tevredenheid van de ouders over de themabijeenkomst en de invloed van de inhoud van de themabijeenkomst.

Binnen dit onderzoek was er geen aantoonbaar effect van de themabijeenkomst op de conflicten tussen ouders en adolescenten en geen aantoonbaar effect op de disfunctionele opvoedstijl van de ouder. Er was echter wel een klein effect van de themabijeenkomst op ouder-adolescent conflicten bij een groep ouders waarbij de problemen binnen een klinisch grensgebied viel. De conflicten die ouders met adolescenten hebben was voor deze klinische groep significant afgenomen. Ook was er wel een klein positief effect op het zelfvertrouwen

van de ouders. Het zelfvertrouwen van de ouders in de experimentele groep was significant vooruitgegaan ten opzichte van de ouders in de controle groep. Dit gold zowel voor zelfvertrouwen in het omgaan in bepaalde situaties met hun adolescent als met bepaald gedrag van hun adolescent. Ook waren de ouders over het algemeen tevreden met de themabijeenkomst. Tenslotte gaven ouders uit de interventiegroep over het algemeen aan dat de interventie hun meer inzicht heeft gegeven in de invloed van opvoedgedrag op het gedrag van de tiener en dat ze meer kennis hadden opgedaan over opvoedstrategieën.

Alle vragenlijsten, op één samengestelde vragenlijst na, lieten een redelijk tot hoge betrouwbaarheid zien voor dit onderzoek. De power scores van de gevonden effecten op zelfvertrouwen en ouder-adolescent conflicten (bij een klinische groep) waren ook redelijk tot hoog. Dit, samen met de gekozen onderzoeksopzet (een RCT met een experimentele en een (wachtlíjst) controle groep) en het feit dat de experimentele en controle groep bij de voormeting niet significant van elkaar verschilden, maakt het zeer aannemelijk dat de gevonden resultaten daadwerkelijk zijn toe te schrijven aan de themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken'. Naast de gekozen onderzoeksopzet (RCT) die in de onderzoeksliteratuur wordt aangewezen als meest ideale onderzoeksopzet voor het aantonen van een interventie-effect, is het feit dat de onderzoek in de praktijk werd uitgevoerd een ander sterk punt van dit onderzoek. Volgens Rossi en collega's (2011) is een kernprobleem van RCT-onderzoeken dat ze vaak in een klinische setting worden uitgevoerd. Het huidige onderzoek heeft wel plaatsgevonden in de praktijk, waarbij professionals van verschillende zorginstellingen de themabijeenkomsten uitvoerden.

De ouders binnen dit onderzoek waren vooral moeders, hiervan was een groot deel van de ouders hoog opgeleid (56,3%) en de meeste adolescenten waarvoor de ouders de themabijeenkomst volgden waren meisjes (77,5%). De onderzoeksgroep was daarmee niet vergelijkbaar met de totale populatie van ouders van adolescenten. De resultaten zijn dus niet generaliseerbaar, dat wil zeggen dat de themabijeenkomst niet zondermeer bij alle ouders, die moeilijkheden ervaren met het tegendraadse gedrag van hun adolescent, deze resultaten teweeg zal brengen. Het geeft wel een indicatie over welke doelgroep interesse heeft in de themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken'.

Een beperking binnen dit onderzoek was de mate van uitval. Dit heeft ertoe geleid dat de totale onderzoeksgroep uiteindelijk lager uitviel dan naar aanleiding van een vooraf uitgevoerde power-analyse het streven was. Door het inzetten van een extra themabijeenkomst is dit verschil beperkt gebleven. Doordat de uitval bij de experimentele groep groter was dan bij de controle groep, was er een verschil in aantal ouders tussen de

groepen. Ondanks dit verschil waren er ten tijde van de voormeting geen significante verschillen tussen de groepen op achtergrondkenmerken en op de gemeten afhankelijke variabelen. Een tweede (methodologische) beperking heeft betrekking op de gebruikte meetinstrumenten. Deze vragenlijsten waren breder dan alleen gericht op problemen rondom het thema 'Tieners laten meewerken'. Een vragenlijst die meer aansloot was niet beschikbaar. De vragenlijst die speciaal voor dit onderzoek was samengesteld bevat wel vragen die heel specifiek zijn gericht op 'Tieners laten meewerken'. Deze vragenlijst had echter een lage betrouwbaarheidsscore. Tenslotte was het voor de professionals de eerste keer dat ze de themabijeenkomst uitvoerden, ze hadden dus weinig ervaring met deze interventie. Dit is tevens één van de door Rossi genoemde kernproblemen van een RCT-onderzoek (Rossi et al., 2011). Omdat de themabijeenkomst nog niet in de praktijk beschikbaar was, was dit probleem niet te voorkomen binnen het huidige onderzoek.

De resultaten van het huidige onderzoeken komen niet volledig overeen met de onderzoeksbevindingen bij de Triple P themabijeenkomsten voor ouders van kinderen in de leeftijdscategorie 0-12 jaar. Deze onderzoeken lieten zien dat een twee uur durende themabijeenkomst, vergelijkbaar in opbouw met de themabijeenkomst 'Tieners laten meewerken', weldegelijk positieve effecten kan bewerkstelligen op disfunctionele opvoedingsstijlen (Joachim et al., 2010; Morawska et al., 2011). Het gevonden effect op zelfvertrouwen komt wel overeen met eerder onderzoek naar themabijeenkomsten voor een ouders met jongere kinderen, waar ook een klein effect op zelfvertrouwen is gevonden (Joachim et al., 2010; Morawska et al., 2011). Het ging om een klein effect, wat tevens aansluit bij de verwachting dat een twee uur durende themabijeenkomst geen grote effecten te weeg brengt.

Een mogelijke oorzaak van het niet vinden van een effect van de themabijeenkomst op disfunctionele opvoedstijlen, is de mate van problemen die ouders rapporteerden bij de voormeting. Wanneer een groot deel van de ouders nauwelijks disfunctionele opvoedingsstijlen laat zien tijdens de voormeting, is de kans op een verbetering erg klein. Mogelijk had de themabijeenkomst meer effect gehad op ouders die meer problemen ervaren in de opvoeding van hun adolescent. Het gevonden effect op ouder-adolescent conflicten bij de groep ouders die bij deze variabele binnen een klinisch grensgebied viel, versterkt dit vermoeden. Ondanks dat werving breed is uitgezet, is deze 'klinische' doelgroep voor disfunctionele opvoedingsstijlen onvoldoende bereikt om hier een statistische analyse op uit te voeren. Een dergelijke analyse zou te weinig 'power' hebben om een uitspraak over een gevonden effect te kunnen doen.

Dat een groot deel van de ouders niet binnen een klinisch grensgebied viel, is te verklaren doordat de themabijeenkomst tijdens de werving is gepromoot als een bijeenkomst voor ouders met alledaagse problemen in de opvoeding. Uit de literatuur blijkt dat de adolescentiefase bij jongeren een zoektocht naar autonomie vereist dat probleemgedrag kan veroorzaken (Allison & Schultz, 2004; De Goede et al., 2009; Erikson, 1977). Dus ook ouders met een positieve opvoedingsstijl, een autoritatieve opvoedingsstijl met veel warmte, responsiviteit en controle, ervaren problemen met hun adolescenten (Allison & Schultz, 2004; Maccoby, 1992; Peterson, 2005). Ondanks dat weinig problemen met opvoedingsstijl werden gerapporteerd ten tijde van de voormeting, ervoeren de ouders wel veel conflicten met hun adolescenten. Dit sluit wederom aan bij de literatuur waarin wordt gezegd dat door een zoektocht naar meer autonomie door adolescenten, de conflicten tussen ouders en adolescenten in deze fase toenemen (Allison & Schultz, 2004; De Goede et al., 2009; Erikson, 1977).

De ouders waren over het algemeen erg tevreden over de themabijeenkomst. De tevredenheidvragenlijst is echter gevoelig voor sociaal wenselijkheid. De vragen over de inhoud van de themabijeenkomst, waarbij ook in een open vraag naar de geleerde opvoedingsstrategieën werd gevraagd, heeft deze sociaal wenselijkheid minder. Over het algemeen gaven ouders uit de interventiegroep aan dat de interventie meer inzicht heeft gegeven in de invloed van opvoedgedrag op het gedrag van de tiener. Ook gaven de ouders aan dat zij meer kennis hebben opgedaan over de opvoedstrategieën die zij in kunnen zetten bij hun adolescent. Bij beide vragen antwoordden bijna alle ouders met een beetje of redelijk waar. Gemiddeld hebben ouders twee nieuwe, voor hen relevante opvoedstrategieën opgedaan tijdens de themabijeenkomst. Dit maakt het aannemelijk dat niet alleen de themabijeenkomst als activiteit, waarbij sociale cohesie een rol speelt, maar ook de inhoud van de themabijeenkomst invloed heeft gehad op de gevonden effecten van de interventie (Ince, 2012; Snijders, 2004). Volgens Morawska en collega's (2009) staat meer kennis over opvoeding in verband met minder disfunctionele opvoedstijlen (Morawska et al., 2009). Dit verband wordt niet binnen dit onderzoek teruggevonden. Het beperkte aantal ouders die tijdens de voormeting disfunctionele opvoedmethoden rapporteerden is hier wellicht de oorzaak van.

Voor toekomstig onderzoek naar themabijeenkomsten moeten meer specifieke vragenlijsten, aansluitend bij het thema van de bijeenkomst, worden ontwikkeld. Daarnaast is het zinvol ook na implementatie onderzoek te doen met professionals die meer ervaringen hebben in het uitvoeren van de themabijeenkomst. Overig toekomstig onderzoek zal moeten

DE EFFECTIVITEIT VAN TRIPLE P THEMABIJEENKOMST 'TIENERS LATEN MEEWERKEN'

bestaan uit een vervolgonderzoek bij de ouders van het huidige onderzoek. Mogelijk is vier weken, de tijd tussen de themabijeenkomst en de nameting, tekort om voldoende vooruitgang te veroorzaken waardoor een significant effect kan worden aangetoond en hebben ouders meer tijd nodig de geleerde opvoedstrategieën in de praktijk uit te voeren. Daarnaast is het van belang te achterhalen of de vooruitgang op zelfvertrouwen en ouder-adolescent conflicten (bij de subgroep in het klinisch grensgebied) enige tijd na de themabijeenkomst nog aanwezig is. Dit pleit voor een derde meting bij de experimentele enkele maanden na de themabijeenkomst.

Literatuur

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behaviour. *Organizational behaviour and human decision processes*, 50, 79-211.
- Allison, B. N. & Schultz, J. B. (2004). Parent-adolescent conflict in early adolescence. *Adolescence*, 39, 101-119.
- Ary, D. V., Duncan, T. E., Biglan, A., Metzler, C. W., Noell, J. W. & Smolkowski, K. (1999). Development of adolescent problem behavior. *Journal of abnormal child psychology*, 27, 141-150.
- Baarda, D. B., De Goede, M. P. M., & Van Dijkum, C. J. (2003). *Basisboek statistiek met SPSS*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Bakker, I. K., Bakker, A., Van Dijke, A. & Terpstra, L. (1998). *O & O in perspectief*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84, 191-215.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. New York: Prentice-Hall.
- De Goede, I. H. A., Branje, S. J. T, & Meeus, W. H. J. (2009). Development changes in adolescents' perceptions of relationship with their parents. *Youth Adolescence*, 38, 57-88.
- De Graaf, I., Speetjens, P., Smit, F., De Wolff, M., & Tavecchio, L. (2008). Effectiveness of the Triple P Positive Parenting Program on parenting: A meta-analysis. *Family Relations*, 57, 553-566. doi: 10.1111/j.1741-3729.2008.00522.x
- Dekovic, M., Noom, M.J. & Meeus, W.H.J. (1997). Expectations regarding development during adolescence: Parental and adolescent perceptions. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, 253-272.
- Dorsselaer, S. van., Zeijl, E., Eeckhout, S. van den, ter Bogt, T. & Vollebergh, W. (2007). *HBSC 2005: Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Erikson, E. H. (1977). *Childhood and society*. Sint Albans: Traid/Paladin.
- Galambos, N. L., & Almeida, D. M. (1992). Does parent-adolescent conflict increase in early adolescence? *Journal of Marriage and Family*, 54, 737-747.
- Graber, J. A. & Brooks-Gunn, J. (1996). Transitions and turning points: Navigating the passage from childhood through adolescence. *Development Psychology*, 32, 768-776.

- Gross, D. & Rocissano, L. (1988). Maternal confidence in toddlerhood: It's measurement for clinical practice and research. *Nurse Practitioner*, *13*, 19-31.
- Hayes, L., Hudson, A. & Matthews, J. (2004). Parental monitoring behaviors: A model of rules, supervision, and conflict. *Behavior therapy*, *35*, 587-604.
- Hollenstein, T. P., Granic, I., Stoolmiller, M. & Snyder, J. (2004). Rigidity in parent-child interactions and the development of externalizing and internalizing behavior in early childhood. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *32*, 595-607.
- Ince, D. (2011). *Wat werkt in Opvoedingsondersteuning?* Verkregen op 21 juni, 2013, van [http://www.nji.nl/nji/dossierDownloads/Wat%20werkt%20Opvoedondersteuning%20def\[1\].pdf](http://www.nji.nl/nji/dossierDownloads/Wat%20werkt%20Opvoedondersteuning%20def[1].pdf).
- Irvine, A. B., Biglan, A., Smolkowski, K., & Ary, D. V. (1999). The value of the Parenting Scale for measuring the discipline practices of parents of middle school children. *Behaviour Research and Therapy*, *37*, 127-142. doi: 10.1016/s0005-7967(98)00114-4
- Joachim, S., Sanders, R. M., & Turner, K. M. T. (2010). Reducing preschoolers' disruptive behavior in public with a brief parent discussion group. *Child Psychiatry Human Development*, *41*, 47-60. doi:10.1007/s10578-009-0151-z
- Jones, T. L. & Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, *25*, 341-363.
- Lechner, L., Kremers, S., Meertens, R., & De Vries, H. (2008). Determinanten van gedrag. In J. Brug, P. Van Assema & L. Lechner, *Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering: Een planmatige aanpak* (pp. 75-105). Assen: Van Gorcum.
- Maccoby, E. E. (1992). The role of parents in the socialization of children: An historical overview. *Developmental Psychology*, *28*, 1006-1017.
- McGue, M., Elkins, I., Walden, E. & Iacono, W. G. (2005). Perceptions of the parent-adolescent relationship: A longitudinal investigation. *Development Psychology*, *41*, 971-984. doi:10.1037/0012-1649.41.6.971
- Morawska, A., Haslam, D., Milne, D., & Sanders, M. R. (2011). Evaluation of a brief parenting discussion group for parents of young children. *Journal of Developmental and Behavioural Pediatrics*, *32*, 136-145. doi: 10.1097/DBP.0b013e3181f17a28
- Morawska, A., Winter, L., & Sanders, M. R. (2009). Parenting knowledge and its role in the prediction of dysfunctional parenting and disruptive child behaviour. *Child: Care, Health and Development*, *35*, 217-226.
- NJi. (2013). *Dossier Opvoedingsondersteuning*. Verkregen op 22 juni, 2013, van <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/03/056.html>.

- Nowak, C., & Heinrichs, N. (2008). A comprehensive meta-analysis of Triple P-Positive Parenting Program using hierarchical linear modelling: Effectiveness and moderating variables. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *11*, 114-144. doi: 10.1007/s10567-008-0033-0
- Patterson, G. R. (1982). *Coersive family process*. Eugene, OR: Castalia.
- Peterson, G. W. (2005). Family influences on adolescent development. In T. P. Gullotta & G. R. Adams, *Handbook of adolescent behavioral problems: Evidence-based approaches to prevention and treatment*. (pp. 27-55). New York: Springer Science + Business Media.
- Ralph, A., & Sanders, M. R. (2011a). *Pakket voor professionals van Triple P workshops positief opvoeden serie 1*. Brisbane: University of Queensland.
- Ralph, A., & Sanders, M. R. (2011b). *Presentatiegids voor tiener Triple P workshops positief opvoeden serie 1*. Brisbane: University of Queensland.
- Reitz, E., Dekovic, M., & Meijer, A. M. (2006). Relations between parenting and externalizing and internalizing problem behavior in early adolescence: Child behavior as moderator and predictor. *Journal of Adolescence*, *29*, 419-436.
- Riesch, S. K., Bush, L., Nelson, C. J., Ohm, B. J., Portz, P. A., Abell, B., et al. (2000). Topics of conflict between parents and young adolescents. *Journal of the Society of Pediatric Nurses*, *5*, 27-40.
- Robin, A. L., & Foster, S. L., (1989). *Negotiating parent-adolescent conflict: A behavioral-family systems approach*. New York: Guilford Press.
- Robinson, C. C., Mandelco, B., Olsen, S. F., & Hart, C. H. (1995) Authoritative, authoritarian, and permissive parenting practices: Development of a new measure. *Psychological Reports*, *77*, 819-830.
- Rossi, P. H., Lipsey, M. W., & Freeman, H. E., (2011). *Evaluation: A systematic approach*. Londen: Sage Publications.
- Sanders, M. R. (2012). Development, evaluation, and multinational dissemination of the Triple P-Positive Parenting Program. *Annual Review of Clinical Psychology*, *8*, 345-379.
- Sanders, M. R., Markie-Dadds, C., & Turner, K. M. T. (2003). *Theoretical, scientific and clinical foundations of the Triple P-Positive Parenting Program: A population approach to the promotion of parenting competence*. Brisbane, QLD: The Parenting and Family Support Centre.

- Sanders, Morawska, A., & Ralph, A. (2010). *Parenting and family adjustment scale-adolescent version*. Brisbane: University of Queensland.
- Sanders, M. R., Prior, J., & Ralph, A. (2009). An evaluation of a brief universal seminar series on positive parenting: *A feasibility study*. *Journal of Children's Services*, 4, 4-20.
- Sanders, M. R., & Turner, K. M. T. (2011). *Handboek voor professionals: Triple P workshops positief opvoeden*. Brisbane: University of Queensland.
- Sanders, M. R., & Woolley, M. L. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: Implications for parent training. *Child: Care, Health and Development*, 31, 65-73.
- Snijders, H. (2004). Groepscohesie: een empirisch ondersteunde therapeutische factor? *Tijdschrift voor psychotherapie*, 30, 148-159.
- Sweeney, G. (2011). *Getting teenagers to cooperate: An evaluation of a brief parenting discussion group for parents of young adolescents*. Brisbane: University of Queensland.
- Ter Bogt, T., van Dorsellaer, S. & Vollebergh, W. (2003). HBSC-2002: Psychische gezondheid, risicogedrag en welbevinden van Nederlandse scholieren. Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Thomas, A., & Chess, S. (1977). *Temperament and development*. New York: Brunner/Mazel.
- Thomas, R., & Zimmer-Gembeck, M. J. (2007). Behavioral outcomes of parent-child interaction therapy and Triple P-Positive Parenting Program: A review and meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 475-495. doi: 10.1007/s10802-007-9104-9
- Turner, K. M. T., & Sanders, M. R. (2006). Help when it's needed first: A controlled evaluation on brief, preventative behavioral family intervention in a primary care setting. *Behaviour Therapy*, 37, 131-142. doi: 10.1016/j.beth.2005.05.004
- Van Doorn, M. D., Branje, S. J. T. & Meeus, W. H. J. (2011). Development changes in conflict resolution styles in parent-adolescent relationship: A four-wave longitudinal study. *Youth Adolescence*, 40, 97-107. doi:10.1007/s10964-010-9516-7
- Van Leeuwen, K. G., Mervielde, I., Braet, C. & Bosmans, G. (2004). Child personality and parental behavior as moderators of problem behavior: Variable- and person-centered approaches. *Developmental Psychology*, 40, 1028-1046. doi:10.1037/0012-1649.4046.1028

Yan Yperen, T. & Veerman, J-W. (2008). *Zicht op effectiviteit*. Verkregen op 19 juni, 2013, van http://www.eburon.nl/zicht_op_effectiviteit.

Zubrick, S. R., Silburn, S. R., Garton, A., Burton, P., Dalby, R., Carlton, J. et al. (1995). *Western Australia Child Health Survey: Developing health and well-being in the nineties*. Perth: WA: Australian Bureau of Statistics and the institute of Child Health Research.